

ГЛОВО

№ 4 (67), липень – серпень 2018 р.

“Гетьманської столиці”

Газета Національного історико-культурного заповідника “Гетьманська столиця”

АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ 2018 РОКУ В БАТУРИНІ

**КАРИНА
СОЛДАТОВА**

старший науковий
спіробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Значний внесок у відновлення історичної правди роблять вітчизняні археологи. Вже протягом 22 років велика плеяда науковців, учасники Міжнародної україно-канадської археологічної експедиції Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка та Інституту археології НАН України, ліквідують «білі плями» в історії Батурини. У черговому польовому сезоні дослідження традиційно проводилися в охоронних зонах НІКЗ «Гетьманська столиця». У цьому році розкопки під керівництвом старшого наукового співробітника Центру археології та стародавньої історії Північного Лівобережжя ім. Д.Я. Самковасова Юрія Ситого розпочалися 1 серпня та тривали 3 тижні. У дослідженнях 2018 року приймали участь викладачі, наукові співробітники, аспіранти, магістранти, студенти Навчально-наукового інституту історії, Глухівського національного педагогічного університету ім. О.П. Довженка, Києво-Могилянської академії, Інституту археології НАН України та волонтери. Зусилля науковців цьогорічного археологічного сезону були спрямовані на продовження вивчення забудови міста періоду XVII–XVIII ст., дослідження садиб представників козацької старшини та пошук нових археологічних об'єктів.

Один із розкопів було закладено на розі сучасної вулиці Партизанської та провулка Партизанського. У XVII–XVIII ст. на даній території пролягала одна із головних вулиць міста. В результаті археологи спочатку натрапили на залишки печі та господарську яму. Там було виявлено монети часів Російської імперії – 1801 і 1842 рр. Вони дозволяють датувати виявлені об'єкти не раніше першої половини XIX ст., які проіснували до початку XX ст. Далі у досліджуваному розкопі зафіксували велику кількість ям. Ймовірно, це залишки жител XVII–XVIII ст. та періоду Київської Русі. В межах досліджуваної ділянки науковці виявили ще багато цікавих речей: пірофілітове пряслице, горщик (XII–XIII ст.), монету «борантинку» Речі Посполитої і монету «чешуйку» Московської держави (XVII ст.), перстень (XVIII ст.), металевий підсвічник та жіночу сережку (XIX – початку XX ст.).

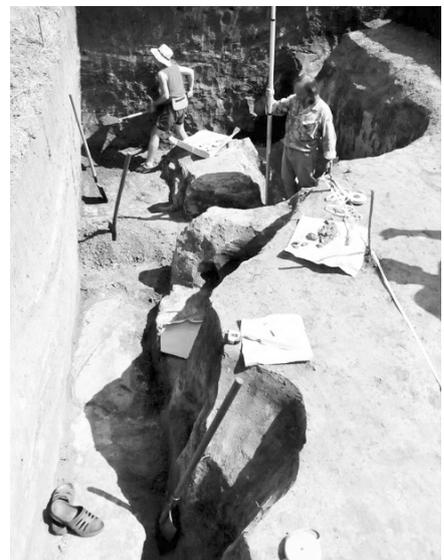
У нинішньому сезоні дослідження проводилися і на території садиби родини Кочубеїв. У 2018 р. археологи продовжили вивчати залишки цегляних фундаментів часів гетьмана Кирила Розумовського. В межах розкопу науковцям вдалося знайти прибудову другої половини XVIII ст. зі слідами ремонтів пізнішого часу. Там знаходилося 3 кімнати, ймовірно, господарського призначення. Одна із кімнат використовувалася як кухня. На даній ділянці дослідники натрапили на значну кількість залишків луски риби, кісток тварин, фрагментів глиняного посуду XVIII ст. Крім цього, у розкопі знайшли ще і багато фрагментів полив'яних кахлів голландського типу, жіночу каблучку XVII–XVIII ст. Нетиповими знахідками стала фігурна цегла, одна з яких навіть мала відбитки лапок kota.

У 2018 р. дослідження були продовжені на поселенні Дорога (в напрямку автошляху Київ-Бачівськ, на південь від сучасного міста), де знаходилося передмістя Батуринської фортеці. Там було закладено розкоп, в результаті досліджень якого науковці натрапили на залишки житла XVII ст. На глибині 125 см археологи виявили шар попелу, що свідчить: дана споруда була знищена пожежею. Особливості життя людей того часу нам розкривають речі, знайдені в межах досліджуваного житла: фрагменти теракотових та полив'яних кахлів, глиняного та скляного посуду, монети (XVII ст.). Цікавими знахідками з поселення Дорога стали ще і чотири гарматні ядра, котрі були складені «пірамідкою».

Також в одному із квадратів закладеного розкопу археологи виявили багато ліпної кераміки більш раннього періоду – часів волинцівської культури (VII–VIII ст. н.е.).

Саме на основі волинцівської культури виникає роменська культура – східнослов'янське племінне об'єднання літописних сіверян. Схожу кераміку у цьогорічному польовому сезоні археологи знайшли на іншій досліджуваній ділянці – по вулиці О. Згурського, 36. Там науковці натрапили на значну кількість ям господарського призначення. У межах ям розміщувалися фрагменти стінок та вінець ліпних горщиків, фрагмент ліпної скоровідки, орнаментованої вдавленнями.

Окремо дослідження продовжилися на приватній садибі по вулиці Шевченка. Там, ймовірно, знаходилося житло представ-

Дослідження поселення Дорога.
Фото 2018 р.

ника козацької старшини. Цього року на досліджуваній ділянці археологи знайшли багато полив'яних та теракотових кахлів з геральдичним орнаментом. У нижніх шарах розкопу було виявлено монету «Півторака» Речі Посполитої. На думку археологів, знахідка дозволяє визначити час появи садиби не раніше другої половини XVII ст. Отже, археологічні дослідження 2018 р. доповнили уявлення про розвиток Батурини доби слов'ян, Київської Русі та Гетьманщини. Польовий сезон був плідним і приніс багато нових цікавих відкриттів.

Дослідження забудови фортеці. Фото 2018 р.

ГОНЧАРНЕ РЕМЕСЛО БАТУРИНА XVII — ПОЧАТКУ XVIII СТ.

МАРИНА ХАРМАК

завідувач відділу історії Гетьманства НІКЗ «Гетьманська столиця»

Ремесло, пов'язане з обробкою глини та виготовлення різноманітного кухонного посуду, а також цегли, кахлів та інших видів кераміки належить до дуже давніх. Дослідники стверджують, що Україна посідає одне з найперших місць у світі за покладами каолінів і глини. Особливо багата на керамічну сировину Чернігівщина. Глибоке коріння мають і гончарні заняття батуринців. Адже розвитку цього ремесла у Батурині сприяла наявність місцевої сировинної бази — покладів високоякісних червоних, червоно-бурих та світло-сірих глин.

Перші згадки про гончарів у Батурині були зафіксовані у Переписних книгах 1666 р. Переписувачі віднайшли у Батурині чотирьох майстрів гончарної справи.

Відомостей про кількість гончарів у часи перебування у Батурині гетьманської резиденції немає. Відсутність інформації може бути пов'язаною з втратою більшості документації при знищенні міста московськими військами у листопаді 1708 р. Підтвердженням існування гончарного осередку у Батурині у зазначений період є мікротопонім «Гончарівка» та фіксування археологами значної кількості різновидів кахлів, цегли та посуду. Існування гончарних печей підтверджується спогадами місцевих жителів та віднайденими під час розкопок горном й невеликою колекцією тиглів для виготовлення гончарної поливи. Дослідниця Л. Мироненко у своїй дисертаційній праці «Керамічний комплекс Батурина XVII — початку XVIII ст.» проаналізувавши археологічні знахідки керамічної групи робить висновок щодо існування на південних околицях Батурина у зазначений період мінімум двох осередків кахляного виробництва.

О. Лазаревський, описуючи батуринську сотню, подає дані з опису міста за 1726 р.: «гончарей 5 дворов». З перепису населення та земельних угідь Батурина за 1750 р. дізнаємось про гончарний цех, що налічував 21-го майстра на чолі з цехмістром Федором Гордієнком.

Жили і працювали батуринські гончарі на південних околицях міста, причиною цього були як протипожежні заходи, так і наявність покладів необхідної сировини і води.

Основними знаряддями для виготовлення гончарних виробів були гончарне коло, дерев'яні ножі, молоти, палиці, форми для виготовлення кахель та ємності (тигли) для виготовлення поливи. Гончарне коло до XVIII ст. було простим, ручним, згодом — досконалішим, ножним. Крім осі (веретена) гончарне коло мало два дерев'яних круги: більший нижній (спідняк) і менший верхній (верхняк). На останньому гончар вручну формувал вибір, а за допомогою нижнього ногами обертал знаряддя. Пальцями, а також дерев'яним ножом (стеком) посудині надавали необхідної форми, а її стінкам — певної товщини та гладкості. Рельєфне орнаментування робили спеціальними паличками. Розписували за допомогою так званого рижка при повільному обертанні гончарного кола. Після закінчення роботи гончар тонким дротом зрізав виготовлену річ з кола. Після виготовлення вибір підсушували, потім розписували та наносили емаль — поливу. Після цього посуд для міцності обпалювали у горні.

Процесу виготовлення керамічних виробів передувала заготівля глини та дров. Для обпалу виробів майстри-гончарі використовували дрова з дуба, груші чи грабу.

Основний матеріал гончарної справи — глину, майстри видобували на місцевих родовищах. Сировину гончарі зсипа-

Найвідповідальнішим моментом виробничого процесу у виробництві керамічних виробів було обпалювання, яке здійснювалось у горні. Ця споруда являла собою глинобитну чи цегляну куполоподібну напівземлянку, що складалася із вхідного приміщення (пригребіща, погребіщі), та основного, де знаходилася піч. В Україні відомі два типи гончарного горна: прямокутний і круглий (грушоподібний). Горні будували однаюрними, коли піч сполучалася з обпалювальною камерою, і двоюрними, коли піч і камера були розділені. У двоюрних прямокутних гонах обпалювальна камера робилася закритою або відкритою. Між нею та піччю існувала горизонтальна перегорodka з отворами (прогонами, душками) для проходження гарячого повітря. Зверху або збоку обпалювальної камери влаштовувався отвір, через який її заповнювали посудом.

В ході охоронних археологічних робіт 2004 р. у південній частині Батуринської фортеці виявлено та частково досліджено гончарний горн. Це двоюрна, округла у плані споруда з опорною матеріковою перегородкою («козлом»), що розділяла топкову камеру на дві частини з вертикальним рухом розжарених газів. При ширині у нижній частині 1,4 м, горн звукувався до верху до 1,12 м.

Зазвичай, за один раз майстер обпалював від 150 до 500 виробів. Обпалювання тривало п'ять-сім годин і робилося у два етапи. Під час першого етапу кераміка остаточно висушувалася, а на другому етапі, при температурі до 900° вже безпосередньо обпалювалася. Поливі яний посуд обпалювали двічі: спочатку у сирому вигляді, а потім — після нанесення поливи.

Гончарі займалися ремеслом з квітня по жовтень. Як зазначають джерела, тривалість робочого часу майстра у середньому складала 12 годин. За підрахунками дослідника О. Русова, річний прибуток гончаря у XVIII ст. становив близько 60 руб.

Попит на певні види продукції, високий соціальний статус Батурина у другій половині XVII — на початку XVIII ст. стимулював виокремлення з-поміж гончарів спеціалістів вузького фаху — кахлярів. Як зазначає дослідниця Л. Мироненко знахідки різних варіантів оформлення румп, підгрупи кахлів підтверджують існування у Батурині ремісничої школи (цеху) з виготовлення пічних та фасадних кахлів.

На сьогодні гончарне ремесло суттєво занепало, більшість його центрів припинили своє існування. Про майстрів гончарного ремесла нам нагадує лише яскрава прізвище їхніх нащадків: Гончар.

Вироби XVIII ст. з фондів НІКЗ «Гетьманська столиця»

ли або на подвір'ї у спеціально відгородженому місці, або у кутку хати-майстерні і залишали на певний час «дозрівати», перемішуючи час від часу лопатою та поливаючи водою. Потім глину збивали спеціальним молотом, стругали стругом або дротом, щоб зробити її дрібною й вилучити домішки. Для одержання матеріалу необхідного кольору та вогнетривкості майстри змішували різні сорти глини. Через один-два дні глину місили і формували у кулі, кожна з яких була розрахована на виготовлення окремого виробу.

ДО ВАШОЇ КНИЖКОВОЇ ПОЛИЦІ

Бібліотечний фонд НІКЗ «Гетьманська столиця» поповнився ілюстрованим альбомом «Дерев'яні різьблені хрести XVI — поч. XX ст.», підготовлений до друку Інститутом колекціонерства та подарований заповіднику львівської родинию Романів-Триска. Видання містить багатий ілюстративний матеріал (370 предметів). Представлено хрести із різноманітних приватних та музейних колекцій. Зокрема, Музею етнографії та художнього промислу Інститут Народознавства НАН України, Національного музею у Львові іме-

ні Андрея Шептицького, Музею народної архітектури і побуту у Львові імені Климента Шептицького, Національного музею українського народного декоративного мистецтва, Національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття, Бережанського краєзнавчого музею. Значну кількість христів представлено вперше.

Альбом містить вступну статтю, а також каталог представлених експонатів. Видання розраховане як для мистецтвознавців, так і для всіх шанувальників українського мистецтва.

«СХВАТИТЬ И ПРИВЕСТЬ»

**Віталій
МАМАЛАГА**

старший науковий
співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Московська держава дивує сучасне світове та українське суспільство бандитськими розправами над своїми опонентами за кордоном і масова свідомість сприймає подібні ексцеси як щось шокує та небувале, проте це не більш ніж ілюстрація до приказки «ніколи такого не було і ось знову». Насправді ж такий стиль поведінки Москви має глибоку історичну традицію.

Серед жертв московської мстивості – представники всіх поколінь борців за волю України. Не були виключенням і козацькі урядовці-емігранти, які після поразки визвольного повстання Івана Мазепи опинилися в різних європейських країнах.

Безумовно, найвідомішою є історія полювання на племінника гетьмана Мазепи Андрія Войнаровського. Гетьманський небіж успадкував після смерті дядька кошти, яких було більш ніж достатньо для безбідного життя в Європі, проте не полишив української справи. Активна дипломатична діяльність Войнаровського, спрямована проти Москви, лише додала ненависті до нього з боку Петра I, який наполегливо займався «викорчовуванням» всього, що було пов'язано з іменем гетьмана Мазепи. Влітку 1716 року Войнаровський прибув до Гамбурга – тодішньої економічної столиці Північної Європи, задля встановлення контактів з місцевою англійською резидентурою. Джерела щодо переговорів Войнаровського з британцями зберегли, зокрема, й такі його слова: «Англія знає, яке це страждання для цілої нації бути в неволі, тим більше, що козацька нація є нацією волелюбною». Німецькою оплачуваною агентурою московського царя було організовано цілодобове спостереження за Войнаровським. Петро I планував викрасти, або в разі невдачі – вбити його. Задля реалізації плану до Гамбурга прибув Олександр Румянцев, який менш ніж за рік «уславився» подібною ж операцією по викраденню сина Петра I Олексія, що врешті-решт призвело до втрати останнього.

11 жовтня 1716 року в Гамбурзі агенти царя схопили Войнаровського та в закритій кареті доправили до російської

амбасади. Така нахабна акція просто посеред суверенного міста викликала жваве обговорення як в кулуарах європейської політики, так і на шпальтах провідних газет. Одна з них писала: «споконвіку Гамбург був вільним містом... Тепер його вольностям прийшов кінець». Своє обурення висловили всі провідні європейські держави. Близько місяця точилась війна дипломатичних протестів. Але все це по суті було не більш ніж «висловлюванням занепокоєння». Треба сказати, що саме в цей час неподалік Гамбурга перебував і сам Петро I, а російські війська знаходились в сусідньому герцогстві Мекленбург, яке було звільнено від шведів, але «визволителі», як завжди, не поспішали йти. Російські ж історики описували згадані події таким чином: «...магістрат міста з особого уваження к его величеству, выдал Войнаровского...». Спочатку в Петропавлівській фортеці, а потім у Якутії: ув'язнення Войнаровського тривало більше чверті століття, до самої його смерті.

Подібного зазнав ще один емігрант-мазепинець, син полтавського полковника, генеральний осавул гетьманського уряду у вигнанні Григорій Герцик. Він неодноразово їздив від гетьмана Пилипа Орлика з дипломатичними завданнями до донських козаків, до Криму, до запорожців, на Кубань, брав участь в перемінах з Туреччиною. До речі, саме Герцик, за його власними словами, займався організацією перепоховання праху І. Мазепи у місті Галац. В кінці 1719

року Орлик відправив його у Варшаву з листами до урядовців Речі Посполитої. Герцик завдання виконав і мав рушити далі, до Запорізької Січі. Але цьому завадила хвороба. Невдовзі про його перебування у Варшаві дізнались московські нишпорки з місцевої резидентури. Річ Посполита в цей час фактично мала статус васала Москви, на її терито-

рії начебто задля протидії шведській загрози постійно перебували російські війська. Тому в цьому випадку все склалося для російського посла достатньо просто. Він висловив полякам ультиматум, ті його виконали – Герцика було видано. Далі його шлях проліг до Петербурга, потім було дев'ятирічне ув'язнення у Петропавлівській фортеці.

Таке переслідування мазепинців часто не давало результату, більше того, викликало новий опір. Приклад цього – доля Івана Мировича. Його батько, перяславський полковник, мав шестеро синів. Старший син, Федір став активним діячем еміграції, молодші ж були репресовані, вислані до Тобольська. Саме тут пройшло дитинство наймолодшого, Івана. Він народився 1703 року, під каток репресій потрапив у шестирічному віці. Московська влада вважала, що таким чином виховуються добрі холопи і тому Івана Мировича було прийнято на

Гравюра з панегірику на честь Андрія Войнаровського, І. Мігура, після 1702 р., Національна бібліотека у Варшаві.

службу до російського війська. За декілька років нащадок славної козацької родини став драгунським капітаном. Але холопа з нього так і не вдалося зробити – скориставшись зручною можливістю, він втік до Речі Посполитої. Пізніше оселився в Кримському ханстві і навіть був представником Криму в Пруссії, весь цей час підтримуючи активні контакти з українською еміграцією. Таким чином Іван Мирович став емігрантом-мазепинцем «другої хвилі». Московська агентура полювала й за ним, але, на щастя, невдало, незважаючи навіть на особистий указ цариці Єлизавети «...во что бы ни стало схватить и в наши границы наисекретнейшим образом привести».

Можливо, комусь здасться, що подібні методи є проявом сили, але яка ж сила в маніакальній мстивості, що застеляє собою все на світі? Про міжнародне право, закони та мораль нічого й казати...

МОВОЮ ДОКУМЕНТІВ

Батуринська волость, Конотопського повіту (на Чернігівщині). В нашій місцевості секта штундистів значно поширилась за цей рік поміж людністю. Штунди налічують, що протягом цього року до їх прилучилось коло 1000 чоловіка. Прилучуються ж до їх люде переважно поступові і тверезі. А щоб ще більше мати успіху поміж людністю, штунди поширюють святе письмо та свої книжки, рідною, тобто українською, мовою. Це на думку штундів, ще більш впливає на людність і згодом матиме бажаний для них наслідок, а також підсобить їм прилучити до себе тих з українських сільських інтелігентів, що цікавляться розвитком своєї рідної мови.

Людність ставиться до штундистів дуже прихильно. Це багато залежить і від того, що вони – народ тверезий, саме до кожного відносяться щиро й прихильно, один одному підсобляють в нужді і дають наради, як треба жить по заповідях Христа. А найбільше православна людність цікавиться тим. Що вони за образи ніколи не сердяться і не тягаються, як православні, по судах.

Противники штунди, а більше усього пан-отці, вживають ріжних заходів, щоб якомога стати на перешкоді поширення штундизма, але з цього майже нічого не виходить, і людність ще більше стає до штундистів прихильною.

Один з пан-отців сказав був на цю тему проповідь, але вона не мала ніякого успіха, бо він в кінці її зовсім полпсував усю свою справу: «Між православними – говорив він – стоять усякі сутички, непорозуміння і т.и., а все через що? Що багатько є п'яниця. А он подивіться на «інако віруючих» штундів! У їх таких випадків, як у нас, майже зовсім не істнує».

Розуміється, що подібні промови не тільки не шкодять розвитку штундизма, а навпаки – ще більше йому сприяють.

ЖИТТЕВІ ДОРОГИ ГРИГОРІЯ ОРЛИКА

НАТАЛІЯ ДРОБЯЗКО

старший науковий спіробітник
НІКЗ «Гетьманська столиця»

Шановний читачу, надаємо Вашій увазі дати життя сина гетьмана в еміграції Пилипа Орлика, Григорія.

Григорій Орлик – найпалкіший український патріот свого часу, вій-

ськовий діяч, довірена особа Станіслава Лещинського, агент дипломатичної служби у короля Франції Людовіка XV, маршал Франції.

Ім'я Григорія Орлика маловідоме широкій громадськості сучасної України, хоча саме він забезпечив присутність «української карти» у комбінаціях французької закордонної політики. У тогочасному ієрархізованому суспільстві емігрант Григорій Орлик спілкувався з міністрами та королями, долучався до великої політики й безперестанку,

коли відкрито, а коли завуальовано, нагадував про «ярмо», під яким стогне «козацька нація». Григорій Орлик – людина, яка домогалася свободи «козацької нації» в ім'я спокою Європи.

Датування здійснене на основі дослідження Ірини Дмитришин «Григорій Орлик, або козацька нація у французькій дипломатії» й приурочене до 274-ї річниці з дня отримання Григорієм Орликом ордена Святого Людовіка XV (дати подаються за новим стилем).

Тема	Дати
Батурин – гетьманська столиця.	1702 рік – 16 листопада – народився Григорій Орлик у Батурині, в родині генерального писаря Пилипа Орлика та Ганни Герцик. Хрещеними батьками йому стали гетьман Іван Мазепа та дружина генерального судді – Любов Кочубей. 1708 рік – листопад – разом із родиною покинув Батурин.
Еміграція. Бендери.	1709 рік – липень – еміграція за кордон. Родина Орликів знайшла прихисток у Бендерах. 1711 рік – 23 січня – в ім'я звільнення Батьківщини, був залишений батьком, Пилипом Орликом, у заручниках кримському хану Девлет Гірею.
Швеція. Навчання. Становлення.	1716 рік – листопад–грудень – брав участь у битві під фортецею Штральзунд на боці шведського короля Карла XII. 1716–1718 роки – навчався у Лундському університеті (Швеція). 1718–1720 роки – перебував на військовій службі у Швеції, за правління королеви Ульрики Елеонори. 1720–1725 роки – перебував на військовій службі короля Саксонії, Августа II, у якості гвардійського капітана. 1725 рік – перейшов на військову службу Польщі, у якості польового ад'ютанта коронного гетьмана, Станіслава Жевуцького. 1728 рік – перебував на службі у генерал-лейтенанта польської армії, регіментаря коронного, Станіслава Понятовського. 1729 рік – 21 грудня – з місією від посла Франції у Польщі, Монті, приїздить у Францію, відвідує Шамборський замок, щоб повідомити Станіслава Лещинського (король Польщі 1704–1709 рр.) про «... настрої частини польської нації на користь його інтересів». Подорожував під прізвиськом шведського офіцера Бартеля.
Франція. Перші кроки на дипломатичній службі.	1730 рік – 23 січня – приїздить до Парижу з рекомендаційними листами Станіслава Лещинського до міністра закордонних справ Франції, Шовелена, та доньки Марії, дружини короля Франції, Людовіка XV; – 1 березня – перша подорож до Туреччини, під іменем швейцарського офіцера Хага, щоб представити Вільневу, послу Франції у Туреччині, свої проекти, які були описані у меморандумі та передати листи від Станіслава Лещинського та французького двору; – червень – зустрічається з батьком, Пилипом Орликом у Салоніках. 1731 рік – 4 жовтня – від'їздить з Константинополя до

Тема	Дати
	Смірні, з листом до французького мореплавця Дюге-Труена, а звідти повертається до Франції;
	– з 10 по 30 грудня – перебуває при французькому дворі та представляє міністру закордонних справ Франції, Шовелену, кілька меморандумів у яких йшлося про батька та «козацьку націю». 1732 рік – лютий – друга подорож до Туреччини, під іменем швейцарського офіцера Хага, з метою передати рекомендаційні листи від міністра закордонних справ Франції, Шовелена, для посла Франції у Туреччині, Вільнева; – 12 липня – перша місія у Крим. Відправився морем з Константинополя, під іменем родича Главані – пана Ля Мота з інструкціями від Вільнева, посла Франції у Туреччині, які полягали у з'ясуванні намірів хана, щодо Росії.
Польща. Таємна місія.	1733 рік – 9 квітня – від'їздить до Константинополя з усними інструкціями Монті, посла Франції у Польщі, щодо таємної місії Станіслава Лещинського; – 3 травня – з листами посла Франції у Туреччині, Вільнева, повертається до Польщі через Хотин; – 28 липня – підготував меморандум до першого заступника кардинала, Шовелена, присвячений виборам Станіслава Лещинського, основна частина якого стосувалася таємної подорожі претендента на трон Польщі; – 22 серпня – 8 вересня – таємна подорож Станіслава Лещинського у супроводі Григорія Орлика. Останній подорожував під іменем Д'Андльо. Таємна місія виконана вдало; – 20 вересня – повертається до Франції з повідомленням добрих новин про обрання Станіслава Лещинського королем Польщі, під іменем ліонського шляхтича Бартеля.
«Українське питання» у французькій дипломатії.	1734 рік – 22 січня – згідно з розпорядженням короля Франції, Людовіка XV, призначений лейтенант-полковником запаса та отримав грошову винагороду в 1080 франків; – 1 лютого – друга дипломатична подорож до Криму, метою якої було доставити листи короля Франції, Людовіка XV, до хана татар, Каплан Гірея; – 17 березня – за розпорядженням Вільнева, посла Франції у Туреччині, від'їздить у Бендери, щоб зустрітись з батьком, який покинув Салоніки; – 18 серпня – отримав дозвіл у посла Франції у Туреччині, Вільнева, поїхати у Хотин, щоб поговорити з комендантом Кам'янка та кількома іншими польськими шляхтичами про «... звільнення з під російського ярма» українського народу. 1735 рік – 1 січня – згідно розпорядження короля Франції, Людовіка XV, отримав звання полковника; – 4 березня – представив великий меморандум

Тема	Дати
	до французького двору, у якому розповідав про свою останню поїздку та зазначав важливість «українського питання»; – вересень – брав участь у облозі Філіпсбурга (Німеччина); – листопад – розробив проект створення козацького корпусу з числа тих, які лишилися вірними його батьку, на жаль проект реалізований не був; – 1 грудня – згідно розпорядження короля Франції, Людовіка XV, реформований польовим ад'ютантом; – 13 грудня – приїхав до Кенігсбергу, щоб представити інструкції від французького двору та короля Людовіка XV. 1736 рік – 12 січня – від'їздить до Відня, щоб приєднатися до посла Франції у Австрії, де Ля Порт дю Тея, на переговорах, щодо Віденського прелімінарного договору; – 30 березня – від'їздить до Пруссії щоб зустрітися з Станіславом Лещинським і передати йому акт зречення; – 12 квітня – приїздить до Бутова, де на кордоні з бранденбурзькою Померанією зустрічається з матір'ю, Ганною. 1737 рік – 11 квітня – отримав запрошення від Станіслава Лещинського зайняти місце у його особистій охороні (відмовився). 1738 рік – 15 травня – батьку, Пилипу Орлику, була підписана повна амністія після чого він остаточно облаштувався у князя Волохії і Молдавії. 1741 рік – 12 лютого – представив меморандум кардиналу де Флері, у якому незмінно говорить про свого батька, «козацьку націю» та «українське питання», яке вписував у інтереси Франції; – 27 лютого – від'їздить до посла Франції у Швеції, графа Сен-Северена, з наміром вимагати дотримання зобов'язань даних королем Швеції, Карлом XII, по відношенню до України і козаків; – грудень – поновив свою пропозицію, щодо створення козацького загону, але знову безрезультатно.
Смерть батька. Опіка «козацькою нацією».	1742 рік – 26 травня – помер батько, гетьман в еміграції Пилип Орлик. Похований у Яссах. 1743 рік – 1 серпня – поїздка до Швеції. Метою поїздки стало дотримання зобов'язань, які вони завинили, за послуги покійного батька та прохати для своєї родини певних відшкодувань. Одночасно допомагав послу Франції у Швеції, Лянмарі. 1744 рік – квітень – отримав наказ від короля Франції, Людовіка XV, долучитися, у якості польового ад'ютанта кавалерії, до армії під головуванням маршала герцога де Ноая, яка перебувала на той час у Фландрії (Бельгія); – 22 квітня – звернувся до короля Людовіка XV з проханням реформувати його польовим ад'ютантом кавалерії у королівський німецький полк; – червень – ніс службу на Рейні і приймав участь у захопленні Вайсенбурга на стороні шведського короля, Фредеріка I; – 18 липня – кавалер ордена Святого Людовіка, згідно диплома підписаного королем Франції, Людовіком XV; – вересень – за розпорядженням французького двору послідував за графом Сегюром до Баварії. 1745 рік – 1 квітня – за наказом короля Людовіка XV долучився до армії князя Конті, у якості польового старшини кавалерії; – 1 травня – за наказом короля Людовіка XV призначений бригадиром королівської армії; – 11 травня – брав участь у баталії за Фонтенуа (Бельгія).

Тема	Дати
	1746 рік – травень – приймав участь у облозі Монса, Шарлеруа, Намюра і Руку під керівництвом маршала Саксонського. 1747 рік – 2 липня – брав участь у битві під Лауфельдом (Нідерланди); – 20 вересня – отримав нагороду від короля Швеції, Фредеріка I, королівський орден Шпаги на рівні командора; – 25 листопада – отримав дозвіл від короля Людовіка XV на утворення полку німецької інфантерії під назвою «Руаяль-Полонь».
Одруження.	– 3 грудня – одружився з Луїзою Єленою Ле Брен де Дентевіль. Вінчалися у королівській каплиці Версальського замку у присутності короля Франції та королівського двору; – грудень – з нагоди шлюбу зібрав велику кількість документів про походження родини, зі складених декількох генеалогій прийняв сілезійську гілку – Орлик де Лязіска.
Маршал Франції.	1748 рік – 10 травня – отримав звання польового маршала. 1754 рік – 6 липня – звертався до французького двору з проханням повідомити посла Франції у Туреччині, Дез Алера, про подорож двох козаків Нахимовського та Мировича. 1755 рік – 10 січня – пропонував свою кандидатуру на посаду посла французького королівства при Ясній Порті (відмовили); – листопад – доручив кавалеру де Вержен, послу Франції у Туреччині, який саме прямував до Константинополя, забрати папери батька у господаря Молдавії, князя Константина де Скарлаті.
Семилітня війна.	1757 рік – 28 квітня – отримав наказ від короля Людовіка XV разом з полком «Руаяль-Полонь» долучитися до королівської армії на берегах Рейну, під командуванням маршала Д'Естре; – 1 листопада – за наказом короля Людовіка XV переведений під головування маршала Рішельє, головнокомандувача армією у Німеччині; – 26 липня – прийняв участь у битві під Хастенбеком (Німеччина); – 5 жовтня – прийняв участь у битві під Розбахом (Німеччина). 1758 рік – 17 січня – за наказом короля Франції переведений під командування графа де Клермона, головнокомандувача армією у Німеччині; – 22 травня – за наказом короля Франції призначено у якості польового маршала до армії князя де Субіза, яка збиралася до Богемії; – 10 жовтня – воював під Лутербергом (Німеччина). 1759 рік – 13 квітня – прийняв участь у битві під Бергеном (Норвегія), у якості польового маршала, під командуванням князя Камія де Лорен. Був поранений ядром гармати картуші у шию; – 21 квітня – наказом короля Франції, Людовіка XV, отримав звання генерал-лейтенанта королівської армії, щабель, який передує безпосередньо маршала Франції; – 1 серпня – у якості генерал-лейтенанта армії французького короля воював під Мінденом (Німеччина); – 23 листопада – помер. Похований на березі Рейну (Мінден, Німеччина).
Післямова.	1760 рік – 18 січня – полк «Руаяль-Полонь» за наказом короля Франції був інкорпорований до королівського шведського корпусу «Руаяль-Сюедуа», створивши його третій полк.

«САМБІРСЬКИЙ БУДИНОК» КИРИЛА РОЗУМОВСЬКОГО В БАТУРИНІ

**Юлія
ФУРСОВА**

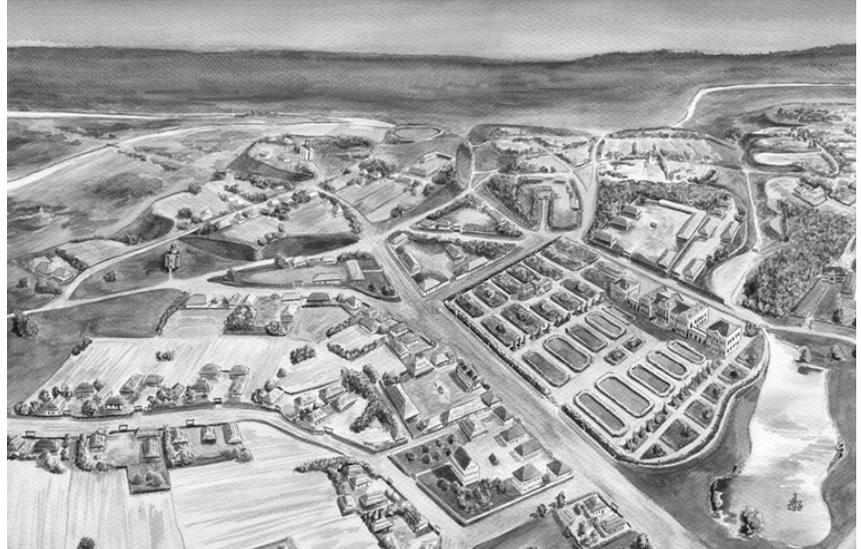
завідувач відділу
«Палац гетьмана
Кирила Розумовського»
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

Будівельна діяльність Кирила Розумовського в Батурині, зокрема, так званий «самбірський будинок» гетьмана на даний час залишаються мало дослідженими і викликають безліч запитань: чи це був саме той будинок, в якому проживав Кирило Розумовський, чи ця споруда була пристосована для інших потреб гетьманської резиденції?

В 1752 р. з Великосамбірської економії гетьмана Розумовського до Батурина було перевезено «строение домовое», саме цей будинок у подальшому іменувався, як самбірський будинок гетьмана. З тогочасних документів відомо, що «Експедиція Батуринського та Глухівського будівництва» в 1752 р. виділила з Військового скарбу 2500 крб. батуринському сотнику Дмитру Стожку для купівлі та постачання будівельних матеріалів для самбірського будинку. Того ж року постало питання про облаштування будинку кахляними печами, яких мало бути 8. У питанні їх оздоблення звернулися до інженера Етінгера: «В какую должину, каким цветом оные печи и фигурами и здешней ли работы, или калужской».

Дослідник будівельної діяльності Кирила Розумовського П. Нечипоренко вважає, що в 1755 р. саме «самбірський будинок» було пристосовано для потреб Генеральної військової канцелярії, Генерального військового суду та інших установ через його малі розміри та незручність для проживання гетьмана.

Віднайдени в ЦДІАК документи, що датуються серединою XVIII ст., засвідчують

Центральна частина м. Батурина, друга половина XVIII ст.
із зображенням гетьманського палацу Кирила Розумовського.
Малюнок-реконструкція Ю. Ситого, О. Терещенка, М. Тереха. 2014 р.

активне подальше опорядження «самбірського будинку». В 1756 р. до Батурина було завезено значну кількість будівельного матеріалу, який мали використати для потреб цієї споруди: «брусу – 30 шт., колод сосновых – 1817 шт., тесу – 93 шт., досок – 140 шт., кафель калужский белый – 8956 изразцов». З документів, що надсилали «Експедиція Батуринського та Глухівського будівництва» батуринському сотнику Д. Стожку в 1757 р., відомо: «в доме начали делаться немалые работы», саме на ці будівельні потреби було видано 30 рублів завдатку. У цьому ж році постало питання про фарбування «самбірського будинку», тому «Експедиція» виділяє значну кількість фарби для «окрашения дому». З цією метою Д. Стожку

було надіслано фарб: блейвасу – 5 пуд. 28 ф; (білий колір), вохри – 1 пуд. 12 ф. (від світло-жовтого до коричневого кольору), мінеї – 25 ф. (червоний колір); умбрі – 10 ф. (коричневий колір). Для фарбування будинку також було доставлено 100 відер конопляного масла та сажа. Для виконання робіт, пов'язаних з фарбуванням та опорядженням «самбірського будинку», в гетьманській столиці та околицях вівся пошук майстрів: «на помзану при дому его ясневельможности работу».

Про подальший стан та долю будинку документів наразі не знайдено. Всі окреслені у статті питання, пов'язані з «самбірським будинком» гетьмана в Батурині потребують подальших наукових досліджень та ґрунтового аналізу архівних джерел.

КАБЛУЧКА ІЗ СЕРДОЛІКОМ

**Наталія
СУШКО**

науковий
співробітник
НІКЗ «Гетьманська
столиця»

На території садиби Кочубеїв з 2003 року ведуться археологічні дослідження, в результаті яких вдалося зібрати значний археологічний матеріал XVII–XVIII ст. Серед безцінних знахідок виділяється ювелірна прикраса першої половини XVIII ст. – жіноча каблучка. Виріб складається з декількох частин – тоненького «браслета каблучки» діаметром 17 мм з мідного сплаву та «корони каблучки». Ця «корона» і використовувалась як оправа для камінця. Неперевершеного вигляду каблучці надає ромбовидної форми камінь – сердолік світло-коричневого кольору.

Цей напівкоштовний камінь був відомий людям з давніх часів. Ще в часи палеоліту (близько 10 тис. років до н.е.) з нього виготовляли знаряддя праці. Єгиптяни вірили у магічну силу сердоліку. Вони вважали його каменем богині Ісиди та свято вірили, що він захищає від злих духів як в житті, так і у потойбічному світі.

У середньовічній Європі камінь сердолік цінували вище дорогоцінних рубінів, сапфірів, топазів, тощо. Насамперед, католики асоціювали його з мучеником Варфоломієм, і вірили, що він захищає від чорної магії. Мусульмани ж пов'язували його з пророком Мухаммедом та називали його каменем священного міста Мекки, який виконував бажання.

Піку популярності камінь досягає у першій половині XVIII – XIX ст. В цей час з нього почали виготовляти різні печатки, обручки, персні, намиста, табакерки та, навіть, оздоблювали ними зброю. Його асоціювали із каменем поетів та художників, адже вірили, що він допомагав розкрити талант у людини, зробити її красномовні-

шою. Окремо сердолік починають асоціювати з каменем, який притягує кохання, розпалює почуття. Прикраси з сердоліку були поширені на території Гетьманщини, що підтверджують археологічні дослідження. Ймовірно, представники козацької старшини, наслідуючи європейську моду, купували речі, виготовлені з сердоліку у Західній Європі та Туреччині.

Можливо, що прикраса належала одній із доньок генерального судді Василя Кочубея, – а їх в родині було четверо.

Багато речей із каменю сердоліку представлени в різних музеях світу та все ж саме в Музеї археології Батурина експонується найвишуканіший варіант жіночої каблучки із таким загадковим камінцем.

ЯРМАРКОВА СВАРКА

**НАТАЛІЯ
ДРОБЯЗКО**

завідувач відділу
«Садиба Кочубеїв»
НКЗ «Гетьманська
столиця»

Ця подія сталася на території Густинського Свято-Троїцького монастиря, який знаходився на березі річки Убідь у Прилуцькому повіті, в 1757 році. Щороку з давніх часів на його території проводились ярмарки в святкові дні Зелених свят. Монастир на той час вважався одним з найбільш шанованих і поступався тільки Києво-Печерській лаврі. До його розбудови доклали зусиль гетьмани Богдан Хмельницький, Іван Самойлович, Іван Мазепа та козацька старшина. Поміж іншого, вони дарували монастирю землі, села, хутори, тощо. В середині XVIII століття монастирю належало більше 3 тисяч десятин землі (1 десятина = 1,0925 га) в Чернігівській губернії, та більше 3 тисяч душ селян. Добробут монастиря сприяв тому, що в ярмаркові дні до святої обителі приїждило дуже багато людей, одні купити чи продати, інші - помолитись.

За традицією, на час проведення ярмарку призначалась людина з монастиря, яка стежила за порядком. Це був отець Афанасій, його називали «базарник». Приїздили на ярмарок і шинкарі зі своїм товаром. Серед шинків, що були присутні тоді на ярмарку, два належали прилуцькому війту (посадова особа наділена адміністративними та судовими повноваженнями у місті) Семену Сластенікову. В од-

ному з шинків торгувала його дружина, а в іншому – донька. Невідомо з якої причини дружина прилуцького міщанина Трохима Тарасовича, Єфросинія образила доньку вїта. Та покаржилась матері, а потім батьку. Останній подав скаргу отцю Афанасію, який розпорядився посадити до в'язниці кривдицю. Трохим Тарасович став просити про звільнення дружини, а сварку, що виникла, вирішити в прилуцькому суді. «Базарник» відмовив, вдарив у гніві міщанина та наказав привести винуватицю, покласти на підлогу і «бити нещадно кнотом». Не задовольнившись таким покаранням, отець Афанасій наказав покласти на дружину і її чоловіка та бити без милосердя. Осоромлене та побите подружжя звернулося до прилуцької ратуші зафіксувати сліди побиття. У Єфросинії були виявленні травми: «правой ноги стегно весьма побито, окровавлено и опухло, колени оба позбиваны». Отримавши засвідчувальний документ про побиття, подружжя Тарасовичів звернулося до ігумена Густинського Свято-Троїцького монастиря Митрофана Горленка за правосуддям. Та настоятель обителі став на бік отця Афанасія. Тоді Трохим Тарасович у пошуках справедливості подав скаргу до прилуцької полкової канцелярії, та звітти справу повернули до монастиря з приписом «учинить Тарасовичу справедливість». На це ігумен відповів: «ругани на території монастиря не разришаю» і через те, що не був присутнім при сварці, відмовився розглядати справу.

Тоді Трохим Тарасович заради справедливості подав скаргу до Київського ми-

трополита. Подібні справи в нього не затримувалися і звітти її направили до консисторії (орган управління і суду в єпархії). В січні 1758 року до ігумена монастиря надійшло розпорядження провести розслідування та завершити справу. На початку квітня цього ж року до Києва надійшла відповідь: «надлежащее следствие и решение иметь быть учинено» та про те, що міщанин Трохим Тарасович та ієромонах Афанасій «по любви христианской и снис-

Дукач, сережки, намисто коралове XVIII ст.
в експозиції Будинку В. Кочубея

ходженню християнському примирились». Їх мирову підписали, крім ігумена монастиря, кафедральний намісник ієромонах Лука, регент ієродиякон Іяков та канцелярист Пінчук.

Отже, заради справедливості Трохиму та Єфросинії Тарасовичам довелося майже рік боротися з церковною Фемідою, та вони пройшли через це і справа завершилася мировою.

НЕТИПОВІ ЗАПИСИ МЕТРИЧНИХ КНИГ ПОКРОВСЬКОЇ ЦЕРКВИ БАТУРИНА

**НАТАЛІЯ
ПІЛЬТЯЙ**

науковий
співробітник
НКЗ «Гетьманська
столиця»

Головними джерелами генеалогічної інформації є метричні книги. Саме за допомогою цих церковно-статистичних документів можна реконструювати історію родоуду усіх верств населення. Як відомо, вони заповнювалися тим священником, який хрестив, вінчав, відспівував прихожан свого храму. Але іноді перед дослідником постають складні завдання – коли у метриці зустрічаються нетипові записи: про незаконнонароджених, покинутих дітей, а також випадки зміни віросповідання. Розглянемо такі випадки на прикладі записів метричних книг початку ХХ ст. Покровської церкви Батурина.

Незаконнонародженими називалися діти, народжені незаможними, вдовами і розлученими жінками (через 306 днів після розірвання шлюбу або смерті чоловіка). Навіть якщо дитина народжувалася у шлюбі, однак раніше, ніж за 9 місяців після весілля батьків, у метричній книзі вона значилася незаконнонародженою, оскільки жінка вінчалася вже будучи вагітною.

У метричній книзі про народження позашлюбних дітей священник повинен був за-

значити «незаконнонароджений» чи «незаконнонароджена» і записати лише відомості про матір. У метриках за 1912 р. найчастіше зустрічаються такі нетипові записи: «козачка – девиця Мотрона Романовна Хитаенко, православного веросповідання, сын Иоанн, внебрачный» або «казенная крестьянка Елисавета Кондратьевна Оксинь – девица, дочь Дарія, внебрачная». При цьому дитина отримувала прізвище матері чи хрещеного батька.

Отже, досить складно реконструювати родовід людини якщо відомо, що вона народилася поза шлюбом. А ще такий метричний запис важко знайти, адже в багатьох випадках, боячись людського осуду, жінки народжували і хрестили дитину в іншому населеному пункті. Так у метричній книзі за 1910 р. є записи про хрещення 4 січня (народженого 3 січня) Івана, сина «козачки – девиці Горехового хутора Кралевецького уезда» Ганни Прохорівни Моргацької та 12 вересня – «Федор, внебрачный, син казачки с. Красного Густиніи Гавриловни Косенковой». До речі, в цій же церкві, але у 1908 р. ця ж Г.Г. Косенкова хрестила сина Косьму.

Можна зустріти і поодинокі записи про встановлення батьківства. Так 26 вересня 1926 р. на відкритому судовому засіданні Народного суду Конотопської округи було розглянуто справу громадянки м. Батурина У. А. Улешнікової до О. Г. Говядінова «о содержании на ребенка». Судовим слідством було доведено, що відповідач «ухаживал за истицей Улешниковой от которого у нее родился 17 января 1917 г. сын Григорий». Цей факт також був внесений до метричної книги.

Майже неможливо дослідити родовід людини, від якої або від когось із її предків відмовилася мати. Таких дітей у метриках записували підкидьками і вказували лише дату хрещення. Так у метричній книзі Покровської церкви за 1911 р. є запис про дитину - знайду: «7 августа хрещен Леонид, подкидишь, найденный 6-го Августа 1911 года козаком села Поповки Антоном Кириловичем Малютой, на дороге между х. Шелковичем и селом Митченками».

Ускладнює проведення генеалогічного дослідження і факт зміни предками віросповідання. У більшості випадків обряд приєднання до православної церкви представників інших релігій відбувався не в тому населеному пункті, де мешкали представники роду. Якщо приєднувалося до церкви єврейське подружжя, то разом з ними хрестили і дітей молодше семи років. У випадку приєднання одного з батьків, то з чоловіком одночасно хрестили всіх синів, а з дружиною – усіх дочок. 7 січня 1912 р. у Покровській церкві була хрещена 22-річна донька жителя м. Лохвиці (Полтавської губернії), що проживала в Нових Млинах Сосницького повіту, Зельда Кальманівна Карась, іудейського віросповідання: «Провсещана Святымъ Крещениемъ съ наречениемъ имени Зинаида, память коей празднуется 11-го октября».

Таким чином, при проведенні популярних в останні роки генеалогічних розвідок варто враховувати викладені вище особливості фіксації родовідної інформації у метричних книгах та використовувати різні види джерел і методи дослідження.

ПСАЛОМЩИК БАТУРИНСЬКОЇ ВОСКРЕСЕНСЬКОЇ ЦЕРКВИ

**Зоя
СНИЖОК**

науковий
співробітник
НКЗ «Гетьманська
столиця»

Досліджуючи історію батуринської Воскресенської церкви, у Клірових відомостях за 1902 та 1916 роки було віднайдено інформацію про псаломщика Івана Локтева. Це була важлива фігура в житті церковної парафії. Посада вводилась за реформою церковних штатів у 1869 році. До обов'язків псаломщика входили спів та читання на кліросі, супровід священика під час відвідування ним парафіян для проведення духовних треб, ведення діловодства при церкві. Питання штатів Воскресенської церкви ще потребує вивчення, але з Клірових відомостей за 1902 рік відомо, що за розкладом парафій, затвердженому 17 січня 1876 року, Воскресенській церкві належало мати священика та одного псаломщика.

З Клірових відомостей дізнаємось, що Іван Локтев народився 26 вересня 1842 року у селі Городище Конопольського повіту Чернігівської губернії у родині священика з міщан Костянтина Никифоровича Локтева. Освіту здобував у Чернігівському духовному училищі. Після закінчення цього навчального закладу, вісімнадцятирічним юнаком був призначений дячком у Воскресенську церкву містечка Батурин, з 1875 року він значиться уже як псаломщик.

У відомостях оцінювалася професійна компетентність священо- та церковнослужителів. Про Івана Локтева вказано, що «чтение, пение и катахизис» він знає «весьма хорошо».

Важливим свідченням професіоналізму духовної особи була правильна поведінка на роботі та в побуті не лише священо- чи церковнослужителів, але і всіх членів їх родини. За цим наглядали благочинні округів. У спеціальній графі: «кто какого поведения...» навпроти сім'ї псаломщика певно рукою благочинного вказано – «весьма хорошего».

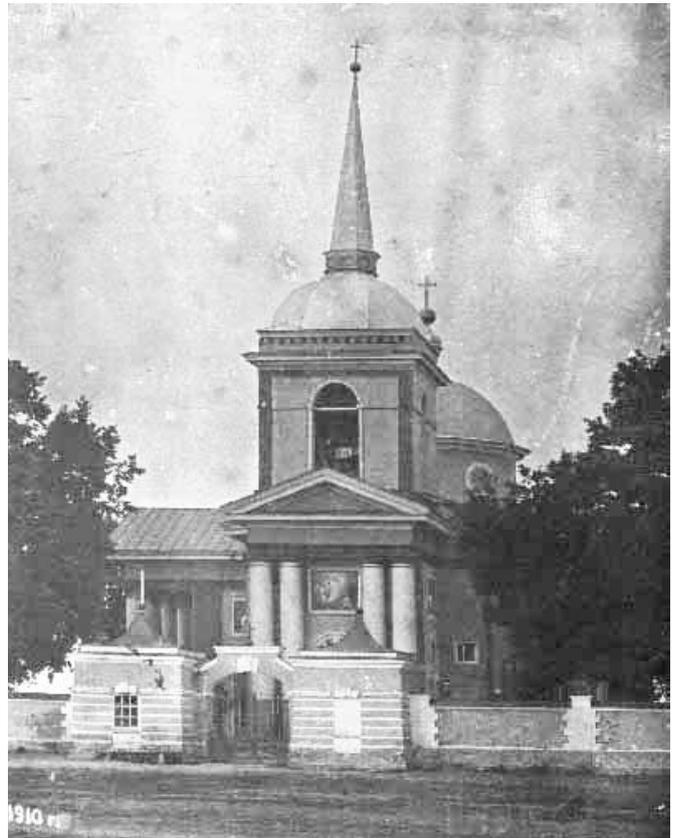
9 липня 1912 року Іван Костянтинович Локтев за 50-річну бездоганну службу був нагороджений золотою медаллю «За усердие».

Клірові відомості вміщують і інформацію про власність псаломщика. В Батурині йому належало 5 десятин орної та сінокосної землі (вказано, що псаломщик обробляє цю землю сам, господарським способом) та власна садиба з будинком. На утримання псаломщика з державної казни виділялись кошти, у 1916 році це було 98 карбованців на рік, в цьому ж році прибуток з ружної землі складав 30 карбованців, а від парафіян – 150 карбованців. Взагалі, було прийнято ділити кружечний збір між священиком і псаломщиком у пропорції 1:3 (з кожного прибуткового карбованця 75 копійок священику, а 25 – псаломщику).

На ці кошти Іван Локтев мав утримувати чисельну родину: дружину Ганну Кирилівну, народжена 1857 року, та сімох дітей. З Клірових відомостей за 1916 рік можна дізнатись про долю вже дорослих синів та доньок псаломщика. Старша донька Домінікія, 1876 року народження, на 1916 рік проживала при батьку; Єфросинія, 1880 року народження, була в шлюбі з священиком Козловим; Параскева, 1882 року народження, теж ще проживала з батьками; Антоніна, 1890 року народження, у шлюбі з чиновником Лідзевичем; Марія, 1893 року народження, працювала вчителькою Батуринської церковнопарафіяльної школи. Сини Никифор, дата народження не вказана в документі, очевидно, отримав ду-

ховну освіту, служив псаломщиком в селі Мартинівка Борзнянського повіту Чернігівської губернії; та Михайло, 1885 року народження, у духовному училищі не навчався, почесний громадянин, займався ливарством. Відомо, що Локтев Михайло Іванович був заарештований 30 травня 1920 року за участь у діяльності організації «Просвіта», лише 23 червня 1998 року його було реабілітовано.

За метричними книгами Воскресенської церкви можливо простежити, що до 1919 року Іван Локтев продовжує

Воскресенська церква-усипальниця
Кирила Розумовського, фото 1910 р.

службу псаломщика. Далі його долю, наразі, не вдалось встановити. На жаль, книги реєстрації актових записів про смерть жителів Батурина були знищені пожежею у 20-х роках ХХ століття.

Науково-популярна газета «Слово «Гетьманської столиці»

Засновник і видавець: Батуринський державний історико-культурний заповідник «Гетьманська столиця»

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
№ ЧГ 352-08 від 28.07.2006 р.

Адреса редакції: вул. Гетьманська, 74, м. Батурин Чернігівської обл., 16512, Україна
E-mail: baturin.capital@ukr.net, веб-сайт: <http://www.baturin-capital.gov.ua>
тел./факс: +380-4635-48437, тел. +380-4635-48013
Обсяг – 1,0 друк. арк.

Газета віддрукована в ТОВ «Конотопська міська друкарня»
(вул. Красногірська, 9, м. Конотоп Сумської обл., 41600)

Тираж 1000 прим. Зам. № 492.

Редакція не завжди поділяє точку зору автора (авторів)
За точність викладених фактів і цитувань несе відповідальність автор (автори)
РОЗПОВСЮДЖУЄТЬСЯ БЕЗКОШТОВНО

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна
(редактор)
Саєнко Наталія Анатоліївна
(відповідальний секретар)
Зозуля Сергій Юрійович
Огієвська Руслана Іванівна
Новік Оксана Андріївна

Редакція запрошує до співпраці професійних науковців, краєзнавців-аматорів, шанувальників історії